

La valeta è aint igl collectiv

Da curt è cumparia tar la Chasa Editura Rumantscha en codesch cuagl amprem tetel «Prosa surmirana» ed en sagond «Da se cò». Dumengia passada è stada, siva d'ena amprema preschentaziun publica a Savognin, ena sagonda preschentaziun cun prelecziun a Riom.

PEDER ANTONA BALTERMIA/FMR

Siva digl 2010 è la Lumneziana, *Anita Capaul* manadra dalla Chasa Editura Rumantscha. Cun angaschaint e placheir ò ella tgiro las numerosas ediziuns. Igl davos onns sustigneida da *Karin Kohler*. Er chel novissim codesch «Prosa surmirana» ò Anita Capaul accompagna anfignen tar la sia naschienscha. Scu savens vign er tar chel codesch igl impuls dad ordvart. *Linard Candreia*, sez scribent ed autour, è savens sen veia sgultrond ainten archiv e lò noua tgi el smina da catter texts interessants. Da totta speztga. Cugls onns èn nias ansemen en'antiera massa texts. Texts curts. Pero tants texts tgi ins ò stua far ena selecziun. La tscherna definitiva ò alloura fatg *Renzo Caduff*, docent da rumantsch all'università da Turitg e Genevra.

Tot las furmas pusseblas

Sen las 300 paginas digl codesch «Prosa surmirana» èn inclus 73 texts curts. E chels texts èn fitg divers. Divers perveia digl taimp tgi els èn naschias, numnadamaintg durant 150 onns. Digl 1849–2000. Divers perveia digls autours e las autours. Nous cattagn cò noms ancunashaints ed alloura er da chels tgi ins ò strousch santia. Divers perveia da lour cuntign e la furma litterara. Uschia on igls responsabels scumpartia chels 73 texts an 9 tematicas diversas: praulas e detgas, igl mond puril-alpin, humoristic, observaziuns e reflexziuns. Divers er concernent lour derivanza. Igl texts èn per gronda part gio stos publicas ensanouas. Igl ples ainten las periodicas surmiranas scu La Pagina da Surmeir, Igl noss Sulom, Calender Surmiran, tom 10 dalla Crestomazia. Ma alloura er texts tgi ins ò catto per schabets tar privats. Divers èn igls texts er puncto lour furma linguistica. Represchentadas èn cò ple u manc tot las furmas dialectalas davent da Vaz anfignen Barvogn e da Stierva anfignen Beiva. Renzo Caduff screiva aint igl sies text introductiv, tgi la valeta dall'ovra schia betg ainten la qualitad digl stil linguistic, mabagn aint igl collectiv digls texts.

Ainten la Clavadeira a Riom

Anita Capaul è betg angal responsabla per l'ediziun digls codeschs dalla Chasa Editura Rumantscha, mabagn er tgi igls codeschs cattan igls lectours. Cun preschentaziuns e prelecziuns or ainten las vischancas catta ella adegna ena bela furma leva e simpatica persiva. Uschia er dumengia passada a Riom. Cun la Clavadeira digl Festival Cultural Origen è gio do en rom

La gruppa da preschentaziun digl codesch a Riom ainten la Clavadeira: (da san.) Benedetto Vigne, Anita Capaul, Meltger Devonas e Giovanni Netzer.

FOTOS MAD

La tgesa paterna da Meltger Devonas a Salouf tgi sa nomna «La Noda». An sgrafit èn da vaseir tot las nodas-tgesa dallas famiglias purilas digl li.

architectonic spezial e cun *Giovanni Netzer* en hospitant da nom e pom.

Pinavant ò ella anvido er *Meltger Devonas* da Salouf, en om interesse per la cultura locala, an spezial la puril-alpina. Da

«Nous cattagn cò autours ancunashaints ed alloura er da chels tgi ins ò strousch santia.»

chegl dat er perdetga la sia tgesa paterna, tgi sa nomna La Noda. Tar ena renovaziun avant en pèr decennis ò el perpetniso tot las nodas-tgesa da Salouf sen la fatscheda. Cun chellas signivan igls pors lour utensils e gaffens dalla lavour purila e p.ex er igl nomer dalla lenna dad arder. Cugls sies bod 80 onns ò el dastgea veiver scu matatsch e gioven anc ainten chel taimp tgi la veta e las lavours purilas eran angal ma-

nualas. Igl onns 1950 èn neidas las ampremas maschinas da saer ed ena mecanisaziun intensiva ò alloura effectuo ena midada radicala tar l'agricultura. Ed oz è er cò l'electronica omnipreschainta.

Anita Capaul ò lia saveir dad el diversas tgosas an connex cun diversas fotografias tgi schloccan opticamaintg igls texts. Per exaimpel tgi ena biglianga n'è betg igl madem scu ena bena. Per far pantg davigl ena panaglia ota ed ena panaglia sturna. Ed alloura or dalla veta religiosa: tge muntada vevan las confraternitads?

Texts mianc ple an memoria

Naturalmaitg ò er ena part musicala betg dastgea mantger tar la preschentaziun digl codesch «Prosa surmirana» «Da se cò». E per chella ò la moderatoura catto egn tgi è ferm colliia litterarmaintg cuagl rumantsch e cun Surmeir: *Benedetto Vigne*. El vala scu igl pionier digl rock rumantsch ed ò stgaffia durant igls davos 50 onns tants canzungs tgi von fitg bagn a pro cuagl texts aint igl codesch nov. Er las sias canzungs cuntignan savens rachints da pi bod. Da taimps tgi er el ò passanto e lascha reveiver per part an moda critica e per part an moda humoristica. Treis da chellas canzungs ò el preschento. Tot frestg, er schi el ò passo igls 70.

Benedetto Vigne è er sto egn digls prelectours cun en text tgi è oz aint igl codesch. Egn tgi el veva scretg igl 1985 e sa regurdava prest betg ple. Cun liger ègl puspè nia andamaint: ena donna derivanta digl Balcan rachinta ainten ena brev ad ena ameia ainten la sia tera uriunda, an spezial sur dallas preparaziuns per las festivtads d'avertura digl nov spital circuita a Savognin ed ena reportascha correspontenda ainten la gasetta locala.

Er Giovanni Netzer ò preligia en text sies or digl codesch. Egn dall'antschatta dallas sias activitads litteraras. Dad aveir scretg chel igl 1994 era ad el ansomma betg ple preschaint. Ainten chel text curt sa fatschainta el dalla mobiglia. Per pievels nomads tgi gevan cun lour muntaneras da pastgira tar pastgira e vivevan ainten tendas era mobiglia ansomma nign tema. Ella fiss angal stada ballast tar las midadas da li. Dantant ainten las tgesas purilas veva mintga mobil ainten mintga stanza la sia funcziun. Ed ainten las tgesas roialas era mobiglia objects da prestige.

Cun chella curta invista aint igl codesch lessans far gula a mintgign/a da reterer la nova ovra cun texts curts e tgi ella savess purtar bunga cuturela. Seia chegl sen la meisa da notg avant tgi sa durmantar, sen viadi aint igl tren u sen la starnera ainten curtgign.

Original scu avant igl tgametg

Igl tetg digl clutger dalla baselgia viglia da Mon, donnagea digl tgametg, è puspe sano. Digl donn ins vei navot ple. Igl davos meis è nia luvro schi minuzious.

GION NUTEGN STGIER/FMR

Siva da pacs deis èn demontadas las puntanadas digl clutger dalla baselgia da Son Cosmas e Dungiung a Mon. La raschung è tgi la sanaziun digl tetg digl clutger è a fegn. Chel ins ò gia da sanar cun dar aint igl tgametg aint igl tetg la seira digls 23 da matg 2022 a caschung d'en immens temporal. Per bunga sort è igl bietg istoric tgi stat sot schurmetg betg ars. Igl tgametg è ia oragiu digl clutger siva la corda digls dus sains anfignen aint igl taratsch.

Scu tgi *Christian Stoffel*, dalla tgira da monumaints cantunala dei, davigl segl tetg digl clutger betg schinumnos teiratgamets. Ossa, cun sanar, ins vegia monto da chels, schi er betg gist cun tant placheir. Christian Stoffel dei: «Alla fegn finala seia la baselgia passa 1 000 onns viglia ed er en veir scazi». Er la pensa dall'antrada dalla baselgia e singulas parts digl tetg digl bietg èn neidas donnagedas levamaintg digl tgametg. La crouch da fier originala è neida montada anc eneda.

Igl tetg digl clutger donnagea antras igl tgametg ed igl tetg siva la sanaziun dallas davosas emdas.

FOTOS GION NUTEGN STGIER

En mirader dalla garda viglia

Survigilo igl plazzal e las lavours ò *Maurus Farrer* digl biro d'architettura «BAFA» da Stierva, e chegl an incumbensa digl cumegn-baselgia catolic Alvra. El dei: «Tant scu pussebel vainsa cuntschia igl tetg cuagl crap tg'è ia per tera antras igl colp digl tgametg e crudo aint igl manevl dalla baselgia». Crappa avonda per cuntschier igl tetg n'ègl dantant betg sto avant mang, dei igl om digl rom. Catto igl crap adattato (plattaschogn) ins vegia alloura tranter Mon e Stierva. Per gronda part ins vegia laschea igl crap original e betg furmo e pitgia chel avant tgi far la sanaziun digl tetg cun crap miro. Igl «meir» digl tetg on fatg collaboratours dalla firma Luzi SA da Ziran. *Vito Garieri*, igl capo-mirader, en mirader dalla garda viglia ò gia igl dretg igl per construer da nov igl tetg da meir dalla baselgia da Son Cosmas e Dungiung.

Igl costs dalla sanaziun digl tetg donnagea ò surpiglia la sieranza da bietgs. Maurus Farrer è sto durant las lavours er adegna an contact cun la tgira da monumaints cantunala. El loda la bunga collaboraziun cun chella ed an spezial cun Christian Stoffel.